

de aarde niet vrucht voort. Hathouder van hwe gemaakt genade, als zij in deze wearna opneemt geploegd en geopend wor. En alles naar d. Voor haar d. haar kinde behandelt elk eeft hij dezen eeuw dezen ofteet. En hij verschillend de verbonds dood, de vol een anderen munisme, een a het op zachteeds dezelfde

ne christelijke kwam door ahwe. Ik heb ed beware mij laar ik geloof en is, dat zij voor wie God

g. Hij is leer-

voor de bizon- s type wezen

itdekken door jkenis, „opdat

dan ook die storische con- oost van de

K. S.

VEN

kern der din- ben over de erde inconse- enschelijkheid

reer allerwon- b ik in een bemen, dat l ben, dat een ormeerden in jn; en ander- a meewerken, den minister inning te ver- o-vereening. een dergelijk t uit.

houvast, als dat, INDIEN speciale ge- bij dit alleen v. niet-gerefor- v. aan kerke- f aan Maran- natuurlijk reformeerd; e maken. Zou dan was de cialiseerd; en loop der din- lat, waar zóo- erde niet op

niet door mij, . M.a.w., dan en ik te aan- it te spreken. scheen.

met zooveel aat dus schijn t aan denken, te leggen, met aparte gere- ik gevoel er olk, die toch meer te var- samenwerken, iwerking den des te beter, ebben, en als hebben verga- and artikel n van te be- a radio-gebied sanktioneer", en. Zulk een

„alles sanktioneren“ beteekent praktisch niets meer sanktioneren, doch alles blauw-blauw-laten. Sanktioneren is alleen mogelijk daar, waar men een maatstaf van „sanktie“ overhoudt, en gebruikt. Waar men dus hier „zegen“ en daar „vloekt“. Juist omdat ik mij het recht niet ontnemen laat, op niet-radio-terrein te „vloeken“, wat velen doen met wie ik op „radio-terrein“ samenga (gelijk ik hetzelfde van die anderen ten aanzien van mij verwacht), juist daarom kan ik de terreinen onderscheiden, en krachtens deze onderscheiding er stichtelijk voor danken, de „kerkelijke machine-rieën“ aan te zetten op niet-kerkelijke vloeren, in niet-kerkelijke werkplaatsen.

Heeft de heer Bruins nu houvast?

Indien ja, wat ik hoop, dan zal hij meteen begrijpen, waarom ik onlangs in het door hem geciteerde „Reformatie“-artikel de N.C.R.V. (na den Apeldoornschen landdag) met zooveel „reserves“ feliciteerde. „Wat een reserves!“ roept de heer Bruins uit.

Ja zeker. Wat een reserves!

Want het zou wel eens kunnen zijn, dat juist degenen, die de N.C.R.V. zóó beperkt zien in haar kunnen en mogen als ik het doe, het nuchterst, en daarom het „koppigst“ haar positie willen helpen verstevigen.

Er zijn ook lieden, die van de N.C.R.V. een soort van „boven-kerkelijk“ instituut-van-stichting willen maken, een soort van „boven-kerk“. Liefst met een „boven-blad“.

Maar daarvoor beware ons God.

Want de N.C.R.V. wordt niet geholpen door een geest, die haar wil laten doen, wat „der kerk“ is. Laat de kerken zelf haar zonden belijden, haar leven beteren, haar onnodige scheuren heelen, omdat God het wil. Dan zal de saneering van de kerken ook het leven en werken der N.C.R.V. ten goede komen. Dan komt er bekeering, en dus ook cultuurzuivering, in den wortel. En meer ware cultuurkracht. Maar als men de kerken laat voortmodderen in het moeras van valsche probleemstellingen, ijdele debatten, schemerige leuzen, wereldsche zelfhandhavingskunstjes, en dus dáár alles maar laat bij het oude, om dan een soort van boven-bouw te zoeken in een algemeene boven-kerkelijke vereeniging met een boven-kerkelijk blad, dan blijft de dood aan den wortel knagen. Dan zijn we een stuk verder op den weg der verwereldlijking. Dan hebben we nog meer terreinen door-gehaald, dan we reeds deden, en de kerk nog dieper het slop ingewerkt, dan ze reeds door onze schuld er in geduwd was. Dan hebben we de kerken verklaard tot „heilige huisjes“, en de N.C.R.V. zou dan ons „heilige huis“ worden. Ons stichtelijke eenheidshuis. Maar we zouden met dat al hebben voortgebouwd op een toestand van kerkelijke zonden, die we niet wilden verbeteren. M.a.w. we zouden de „heiligheid“ hebben tegen-gegaan. En waar de „heiligheid“ wordt losgelaten, daar blijft geen „heilig huis“ meer over.

De praktijk bewijst trouwens, dat zij, die zoo gemakkelijk die „heilige huisjes-brak“ aan de N.C.R.V. willen opdringen, altijd achteraan komen, als het op werken aankomt. Geen wonder: hun geest is die van een christelijk-getinte A.V.R.O.-mentaliteit. En deze geest kan niet offeren, niet bouwen. Nog vandaag houden velen van die groep zich afzijdig tegenover de N.C.R.V., omdat het „culturele“ peil eerst stijgen moet, eer zij de „christelijke“ vaan gaan volgen, wijl zij christe-lijk is.

Maar wie hebben indertijd het werk aangepakt?

Zij, die van ouds geleerd hadden, dat Gods eer in alles erkenning vraagt. Zij die van ouds geleerd hadden, zuinig te zijn met het investief van geestelijk bloedarme lieden, die zoo gemakkelijk op „heilige huisjes“ afgeven. Zij, die Gods heiligheid in hun „huisjes“ bevend erkenden, en zoo Gods HUIS wilden bouwen in het concrete, door Hem ons als werktorrein gewezen, menschenleven. Zulke typen zijn begonnen. Zij wisten alles van den schoolstrijd, en alles van den kerkstrijd. En alles van de onderscheidenheid der terreinen. En juist omdat zij weigerden, een radio-vereeniging te laten treden in de rechten en plichten der kerk, juist daarom konden zij, krachtens deze hunne onderscheiding van de verschillende levens-terreinen met volle handhaving van hun bezwaren tegen het kerkelijk optreden van anderen, toch royaal pleiten vóór een eerlijke plaatstoewijzing aan de onderscheiden volksgroepen in VOLKS-verband. Want zoodra wij met den minister en zijn subsidie te doen hebben, zijn we op zijn terrein gekomen.

Laat de heer Bruins wat voorzichtiger omgaan met de „reserves“, die ik heb in mijn gelukwenschen aan de N.C.R.V. Want zonder die reserves raken we in den roes eener christelijk-getinte A.V.R.O.-mentaliteit. En die zal straks niets eigens meer doen, want die werkt niet voor God, doch zet den mensch, als object van „religieuze stichting“, in het middelpunt. Zulke afgoderij verarmt.

K. S.

Van de Generale Synode. (IV).

Na de door ons reeds genoemde en besproken onderwerpen trok vooral het punt der evangelisatie de aandacht. Geen wonder ook. Zien wij de dingen juist, dan viel er op dit punt zelfs óók

deels een onzuivere en ongezone belangstellings-spanning te constateeren. Het fijne puntje der „samenwerking“ immers was in geding bij deze evangelisatie-debatten. Bovendien lag er een bepaald incident (Deventer, met veel protest en geschrijf en gewrijf), dat sommigen wat te zwaar op de maag drukte; een gevolg, gelijk zoo dikwijls, van het dooreenhalen der kwesties van personen of zaken, van goede bedoelingen of principiële richtingen, van „zielscontact“ of Geestes-opmarsch. Het was dus te begrijpen, dat met bijzondere belangstelling, hier en daar zelfs met een Argus-oog, gelet werd op wat de Synode zou doen.

Welnu, het verblijdt ons, dat haar met groote meerderheid (45 tegen 10) genomen besluit een rechtvaardiging inhoudt van wat ons blad heeft betoogd, in dezen. Immers, uitgesproken werd, „dat van volledige samenwerking met anderen — niet-gereformeerden — geen sprake mag zijn, waar het evangeliseeren bestaat in of gaat gepaard met prediking van het Woord Gods“.

Dit is het beslissende punt. Het is ten overvloede in de discussie nog eens als zoodanig met bijzondere klem naar voren gebracht, toen n.l. opgemerkt werd (door den rapporteur, Prof. Grosheide): „men kan bij de evangelisatie de Kerk er niet buiten laten“. En: „de norm blijft het principe“.

Inderdaad — men kan de kerk er niet buiten laten. Omdat het nu eenmaal Christus' bevel is, dat men heeft heen te gaan in de geheele wereld; en dan verder: de menschen tot Zijn leerlingen te maken; en dan nog verder: ze heeft te doopen. En daar is het fijne puntje: want doop is opnemng in de Kerk. Niet in die ongrijpbare „Una Sancta“, die immers geen handen heeft om te doopen, en geen steenen om een doopvont te bouwen, en geen rechtspersoonlijkheid, om een Kerk-met-doopvont te bouwen, doch in die echte „una sancta“, welke naar het gebod samenkomt, het Woord bedient, elk tot Zich roept, elks komen barerzijds mogelijk maakt door nimmer menschen-inzettingen te maken tot ontkrachtigsmiddel voor Gods gebod, en daartoe den instituut-vorm heeft moeten aannemen door het leven, dat van Christus in haar uitgestort is. Ja, die doop — dat is nu eenmaal Zijn mandaat. En men kan dat mandaat nu eenmaal niet aan anderen overdoen; men kan ook niet de gegadigden voor den doop, bij wijze van afspraak, onder elkaar distribueeren, procentsgewijs. Het mandaat-van-dooopen is nu eenmaal aan dezelvden gegeven, die óók het mandaat-van-preeken hebben ontvangen van den Christus.

Is dat „imperatief“?

Het lijkt ons exegese van een gebod van onzen Imperator Christus.

De samen-werkingsgedachte inzake de prediking is dus niet aanvaard.

En o.i. terecht niet.

Men had te kiezen tusschen het vage „ideaal“ van „samenwerken“, en den nuchteren wil tot „dóór-werken“.

Want het noodlot is nu eenmaal, dat, eer wij met onze verlanglijstjes van SAMENwerking komen, Christus ons vóór is geweest met Zijn bevel van DOORwerking. „Gaaf heen“, — begint te werken. „Onderwijst“, — maakt tot mijn leerlingen, zet door met werken. „Doopt“, — houdt vol met werken; brengt in het instituut, dat u als predikers uitstootte. „Leert ze onderhouden al wat Ik u geboden heb“ — houdt vast in 't instituut, door geregelde predikdienst, door den eisch van instituutserkenning levens. DOOR-werken dus. Maar de „SAMEN-werking“, die al dadelijk bij dien doop tot stranden is gedooemd, is dus een hinderpaal voor het DOOR-werken. Dus moest ze vallen.

Het spreekt overigens voor zich, dat, waar het tot dat DOOR-werken nog niet gekomen is, SAMEN-werking niet ongeoorloofd is, voorzooover n.l. ze het door-werken van de gezonden van Christus niet verhindert. Lector-uitbreiding b.v. is aan samen-werking overgelaten. Waarom ook niet? Tractaatjes-verspreiden, dat kan b.v. de post ook; waarom zou ik dan niet naast een ander loopen met leetuurverspreiding? We zijn dan beiden stom. Maar zoodra we praten gaan, dan moet die ander mij toestaan, dóór te praten; we zijn nu eenmaal in dienst.

Trouwens, ook nog dit samen-gaan zal praktisch niet veel te beduiden hebben; er is n.l. betekenisvol bij gezegd, dat de leetuur, die we dan samen uitdeelen, goed moet zijn. Dat is dus al dadelijk een heele beperking.

En wat de Bijbel-verspreiding betreft, wie daarbij met ons mee wil doen, die doe het. Ook dat is zwijgzaam werk; men zou — en nu maak ik geen grapje — men zou voor wat liefs zelfs met den antichrist op stap willen gaan tot bijbel-verspreiding, als hij maar zweeg, en: zoolang hij nog in het begin van zijn „ontwikkeling“ stond. Want anders zou de man-van-de-spraak kunnen denken, dat men een brug kan slaan tusschen het antichrist-zijn en den bijbel. En dat ware de evangelisatie in den grond bederven.

Ik weet het: deze laatste zinnestjes hebben veel weg van al te frivol gespeel met ernstige dingen.

En toch bedoel ik iets ernstigs ermee: ik wil eraan demonstreeren, dat zelfs van dat gemeenschappelijk verspreiden van den bijbel in de praktijk niet zoo heel veel komen zal. Er zijn immers christenen, met wie men zelfs voor dat werk niet samen de straat op gaan kan, omdat het nu eenmaal een nuchter feit is, dat volgens onze meening zij eigenlijk openlijk moesten verklaren: ik, met mijn denkeelden, heb de XII Artikelen losgelaten, d.w.z. ik moest feitelijk geen christen meer heeten... Toen Paulus in Filippi kwam, had hij er ook niets mee op, dat die vrouw met den „waarzeggenden geest“ met hem publiek instemde. Want hij wilde niet, dat men zijn evangelie met haar praemissen zou vereenigbaar achten.

Zoo blijft er praktisch ook zelfs van die samen-werking bitter weinig over. Gelukkig — het dóór-werkings-principe heeft in Middelburg gezegevierd.

O ja, het is waar; men heeft nog ruimte open-gelaten voor verdeeling van het werk bij onderlinge afspraak. Zooals dat ook wel in de Zending voorkomt. Verdeeling óf van arbeid, óf van tijden, óf van terreinen.

Zeker.

Maar wat die terrein-verdeeling betreft: die is er in de zending slechts van wege den nood; we kunnen immers nog niet de heele wereld bereiken? Konden wij dat, dan was het overlaten van een terrein, b.v. aan Rome, ongeoorloofd.

En zoo staat het ook met verdeling van tijden en van arbeid.

Maar juist zulk een werk-verdeeling, die op den „interkerkelijken“ toestand ziet, gelijk hij praktisch is, en die voorts met de plaats rekent, welke de overheid in het volksleven aan alle burgers gelijkelijk toekent, juist die verdeling heeft alleen dan zin, als de onderstelling daarbij is: de gehandhaafde eisch van: dóór-te-werken, en anders niet sáám-te-werken.

Dat dit principe te Middelburg werd erkend, stemt ons tot dank. We worden zoo weer wat nuchterder, d.w.z.: in staat om gehoorzaam te zijn. Als nu ook maar de daad van die gehoorzaamheid komt...

K. S.

LITERATUUR EN KUNST.

Een Zuiderzee-roman.

Johan Theunisz, Verloren Volk. N. V. Maatschappij tot verspreiding van goede en goedkope lectuur (Wereldbibl.), Amsterdam-Sloterdijk, 1933.

Een Zuiderzee-roman!...

Als we deze woord-combinatie zien, eigenlijk altijd als er sprake is van de Zuiderzee, denken we aan het grootsche werk van bedijking en bemaling, dat de bewonderende belangstelling der heele wereld trekt.

Een Zuiderzee-roman zal zijn een roman over het Zuiderzeewerk, waarin nu eens op romantische wijze iets van die stof is bewerkt, die zooveel technische boeken vult! En dan zijn er mogelijkheden genoeg: waar mensch en natuur elkaar tegengreden in den strijd om de heerschappij, daar is stof te over voor de kunst, die aan spanningen ontvont. Bovendien biedt een werk van zoo grooten omvang, waar zooveel menschen van allerlei slag maandenlang in bezig zijn, overvloed van materie voor het eenvoudig beschrijvende verhaal. J. K. Lofvers heeft dat men zijn bundel schetsen „Met de beurt“ duidelijk bewezen....

Er is echter ook een heel andere kant aan de zaak.

Door dat Zuiderzee-werk, dat langzaam-aan maar in gestadigen voortgang de Zuiderzee inperkt en haar nu reeds van de gemeenschap met het wijde buitenwater heeft afgesloten, wordt een categorie der bevolking in zijn levensbestaan bedreigd. Met de verdwijnende Zuiderzee verliezen de visschers van Enkhuizen tot Stavoren hun kost-winning.

We wisten dat al van het moment, dat de eerste bak keileem werd neergelaten. Maar tegenover die dreiging zagen we de regeeringsbemoeiingen, die er op gericht zijn de gedupeerden te helpen, en die, al is het vraagstuk ingewikkeld genoeg, mettertijd wel hun resultaten zullen afwerpen. En als we, bij een bezoek aan een van de curiositeiten-plekjes daar rondom de Zuiderzee, ons realiseerden, hoe bekrompen en sober toch eigenlijk dat bestaan in die vervallen en kleine wereld moest zijn, vonden we in de noodgedwongen verandering een aanzienlijk cultureel en sociaal belang, dat tegen de nadeelen en bezwaren wel ruimschoots kon opwegen. Zoodat, al bleef de bewustheid van dat visscherijvraagstuk wel achter onze belangstelling in het Zuiderzeewerk staan, ze niet veel meer dan een vagelijk ervan weten was en werd.

En toch — die andere kant is er aan de zaak en hij is donkerder, dan we meenen.

Meer dan één element komt er voor de betrokkenen in het geding.

Daar is allereerst de broodquaestie, die, al zal ze in haar algemeenheid door de regeeringsmaatre-

gelen wel worden weggenomen, voor vele enkelingen ongetwijfeld niet, of niet afdoende kan worden opgelost. Heel wat oudere mensen, die in het sleurwerk van hun gansche leven nog wel wat hadden meegekund, worden tot werkloosheid gedoemd, als het visscherijbedrijf in zijn bestaanden vorm ophoudt; heel wat zaken, grootere en kleinere, die van de visscherij afhankelijk zijn, moeten te gronde gaan en heel wat aanwezig materiaal wordt waardeloos. Altijd zullen er zijn, die uit dezen neergang niet kunnen opkomen, voor wie de afsluiting met haar machtige hoogte is de afsluiting ook van hun, zij het sober, levensbestaan.

En dan is er in de tweede plaats het conservatistische van menschen, die met een bepaald beroep en een bepaalde omgeving zijn vergroeid. Velen, ook al wordt een andere bron van inkomsten hun geopend, zullen aan de totaal veranderde toestanden zich niet kunnen aanpassen en in een nieuw beroep niet kunnen wennen. Ook al zouden hun materiële condities verbeteren, dan nog zullen ze niet de bevrediging vinden, die in ieder leven, hoe eenvoudig ook, noodig is voor innerlijke rust. Het conservatisme zal altijd een belemmering blijven voor een afdoende oplossing van het vraagstuk aangaande de visschersbevolking. En onder dat conservatisme, dat natuurlijk kortzichtigheid is maar intusschen niet weg te nemen, zullen velen verdwijnen.

Eindelijk — en het is zeker niet de minst belangrijke factor — is er het psychologisch element.

Dat vooral schept moeilijkheden, die met geen enkelen maatregel zijn te overwinnen. De visschersbevolking daar rondom de Zuiderzee heeft een geheel eigen type, dat in een ontwikkeling over vele geslachten geworden is, dat karaktertrekken heeft die uitreiken boven individualiteit, en levensvormen die bij ieder gelijk zijn. Een sterke traditie bindt allen aan allen: overgeleverde gewoonten, begrippen, verhoudingen zijn onvoorwaardelijke condities voor eer en fatsoen. De beslotenheid van de aparte wereldjes heeft een inteelt doen ontstaan, die over alle gezinnen een net van familie-verbandschap legt en bij alle kleinzieligheid, die daardoor welig tiert, zijn de menschen zoo aan dat geheel-af-relatie gebonden, dat ze daaruit niet zijn los te maken zonder met zichzelf verlogen te worden. En dan komen daarbij al de vele invloeden van het bestaan zelf: de vrijheid allereerst, die aan het beroep eigen is; het gewend zijn aan wijden hemel en verren horizon; het ingesteld zijn op ongeregelde arbeid, niet ingedeeld in bepaalde uren en op papier gestelde systemen; het vastgegroeid zijn in een gansch eenige betrekking van baas tot knecht, die nergens zoo wonderlijk tweeslachtig is als op een visschersschip, het wonen allemaal in het eigen huis, al is dat veelal niet meer dan een krot, toch de eigen wereld, die men heeft alleen voor zichzelf.

Dat alles en nog veel meer is het, wat de Zuiderzeevisschers bindt aan hun bestaan, een gansch complex van invloeden en sentimenten, die samen vormen de sfeer, aan en in welke hun leven ver-

bonden en besloten is. En geen regeeringszorg of particulier initiatief is bij machte een andere sfeer te scheppen, die haar bevredigend vervangen kan.

Het is deze donkerheid, die over het Zuiderzeewerk ligt. Wij, menschen van anderen levenskring, kijken er makkelijk overheen en vinden haar zoo erg niet; de lichtzijden, de materiële en economische voordeelen, ook de technische prestaties alszoodanig, spreken sterker tot ons. Maar voor de visschersbevolking is ze een nood, groot en zwart.

De andere kant van de zaak!

Welnu, ook deze andere kant kan stof leveren aan den roman, heel rijk stof zelfs, want ze is bewogen en vol van tragische conflicten. Een Zuiderzeeroman kan ook een roman van psychologischen inslag zijn. En dat nu is het geval bij het boek, dat ik in dit artikel bespreken wil: „Verloren Volk” door Johan Theunisz.

* * *

Na wat ik ter inleiding schreef verstaan we aanstands den titel en begrippen we uit dien titel wat de inhoud van den roman zal zijn: een beeld van die donkerheid der Zuiderzeebevolking, een ontleding van den psychischen noodtoestand, die de verdwijning van hun zee, dat is van hun levensbasis, teweegbrengt.

De roman speelt in Enkhuizen en brengt ons in het milieu der visschers. Hij teekent hun sfeer, hun levensvormen, hun levensbestaan zoo, dat we als lezers ons er geheel in overgebracht voelen. De directe overeenkomst die er is tusschen dit beeld en dat van Ali Smeding, die immers de menschen uit het stille stadje van ouds kent, doet ons Theunisz' teekening als juist en betrouwbaar aanvaarden. Trouwens, uit anderen novellistischen arbeid van zijn hand („Het Eenzame Hart”, „Vloed”) weten we, dat hij Enkhuizen kent. Vergis ik mij niet, dan is hij dezelfde als Dr J. Theunisz, die over de geschiedenis van Enkhuizen zijn academische dissertatie schreef.

Te midden van de echte Zuiderzeetypen, Mario en Jaap, Kee en Gerrit, Peet en Akke en Bouke menschen van kleine doening en bekrompen uitzicht, zien we Rieuwert van Doorn, een wijzen kerel, die verder ziet dan de dag van heden. Hij begrijpt, dat het Zuiderzeevolk een verloren volk is en daarom zoekt hij voor zijn zoon Jannes een uitweg. Met Jannes' toekomst is hij altijd bezig, ook al is de zoon zelf, slungelig en gemakzuchtig als hij is, moeilijk in beweging te krijgen. Wanneer er van regeeringswege een oproep verschijnt aan de jonge visschers, om zich voor ander werk te melden, drijft hij Jannes naar den burgemeester. En als de zaak maar hangen en hangen blijft, ook al door Jannes' eigen inertie, is ze geen oogenblik uit zijn gedachten. Jannes intusschen heeft zich op de primitieve manier die bij zijn karakter past, verloofd en aan die verloving spint vader Rieuwert zijn toekomstverwachtingen vast. De hoop op den trouwdag zal Jannes wel doen gaan in de richting, die hij wenscht. En 'tgebeurt. Jannes krijgt een aanstelling tot sluiswachter ergens aan een

kanaal in Utrecht, hij neemt die aan, trouwt en vertrekt uit Enkhuizen. Die is tenminste geborgen voor den kwaden dag. En als straks de vangst gaat minderen en de armoede voor de deur staat, verheugt zich Rieuwert, dat Jannes' toekomst verzekerd is.

In heel het beloop van deze geschiedenis vinden we dien psychologischen inslag, waarvan ik boven sprak. Al de factoren die ik noemde zien we als de bezwarende elementen bij Jannes zelf en in heel de omgeving van vader Rieuwert en de zijnen. De Schrijver wijdt er heel bladzijden aan en geeft daarin een beeld van de visschersbevolking in haar uiterlijk en innerlijk bestaan (men zie b.v. als duidelijke proeve de bladzijden 62 en volgende), dat alleszins overtuigend is. En in de ontkenning van zijn verhaal bereikt hij zijn apotheose. Op een bepaald oogenblik staat Jannes bij vader Rieuwert in de deur. Hij heeft in de krant gelezen, dat er veel visch gevangen is, dat er opleving is in het oude stadje en toen kon hij het ineens niet meer uithouden: „dat dooie gal” daar-ginds was hem en zijn vrouw te benauwd geworden. Daar, in dat slot, levert de Auteurs het bewijs van de verlorenheid van het volk, dat zoo gevangen is in zijn sfeer, want „diezelfde middag werd de laatste greep grond in de opening gestort: de afsluiting was één... De Zuiderzee was dood”.

* * *

Een Zuiderzeeroman dus — en dan een roman van goede qualiteiten.

Want — ik zei het al — de Schrijver kent zijn stof en weet er, met name ook door de dialogen, de locale sfeer in te brengen. Wat er rondom Rieuwert gebeurt: heel de dagelijkse doening van het bedrijf, heel de levensstroom van den visscherskring, heel het kleine van de enge wereld aan de wijde zee, hij heeft het in beeld gebracht, zoodat het voor ons leeft.

Iets geweldigs is zijn boek zeker niet geworden. De psychische spanning, die in de stof besloten ligt, heeft hij zelfs niet eens tot uiting weten te brengen. Het verhaal is vrij vlak, meer een nabloe van naturalisme dan een proeve van sterk realisme, wat het had kunnen zijn. Maar desondanks acht ik het als roman geslaagd: de verlorenheid van het volk, dat van zichzelf en zijn tradities niet los komen kan, heeft hij tragisch duidelijk doen zien. (Ik vestig in dit verband nog de aandacht op de beschrijving van de visscherijtentoonstelling, die in haar holheid eigenlijk alleen door Rieuwert wordt doorzien.)

Als een bezwaar echter moet ik tegen het boek inbrengen de wijze, waarop het zich telkens weer uitslaat over de godsdienstige gesteldheid der visschersmenschen. Terwijl de Schrijver overigens mild is in zijn oordeel over de „in zijn mogelijkheden uiterst beperkte bevolking”, is hij ten aanzien van hun godsdienstige en kerkelijke leven heel kritisch. Dat op zichzelf zou nog zijn goed recht kunnen zijn, indien hij dan tenminste die kritische gezindheid kon motiveeren. Maar wat we dienaangaande te lezen krijgen is niet anders dan hate-

diep mogen indringen als Dr J. Waterink doet in zijn boek „De Opvoeding tot het huwelijk”. Hij ziet n.l. deze functie in zijn werkelijken vorm „abbildlich” van God. Om het belang van deze zaak geven wij zijn beschouwing woordelijk weer:

„Zou het niet Gods bedoeling zijn geweest, dat hier Zijn Beeld door den mensch werd beleefd, insoverre er ook in God zelf een volkomen in harmonie uitgaan van de Personen tot elkander is, en tegelijkertijd, een „heerlijk-zijn” in het „Zelf” en in „den Ander”?

Deze vraag wordt door hem zonder eenige aarzeling bevestigend beantwoord. „De wezenlijke zin van de sexuele functie is wel degelijk in God en van God „abbildlich”. In God zijn de drie Personen in elkander en met elkander één. De Vader genereert den Zoon van eeuwigheid en de Zoon is met den Vader één, en de Vader met den Zoon. Die twee zijn dus één in liefde, en toch blijven Zij elk Zich-zelve. En van Hen gaat uit de Geest, Die zelfstandig is. Die een persoon is, en Die toch steeds van den Vader en den Zoon is. In het Goddelijk wezen is dus het mysterie van het volkomen een-zijn der drie Personen en toch volkomen Zichzelf zijn met een eigen arbeid, taak in de Goddelijke economie, zoodat Zij volkomen Zichzelf blijven en toch volkomen in elkander opgaan. Welnu, dit kan abbildlich bij den mensch niet anders worden gevonden dan juist bij de sexuele functie (spatiëring van mij, Kn.), waarbij is een volkomen zich verliezen van de(n) een in de(n) ander en toch een volkomen zichzelf blijven en een bewaren van eigen persoonlijkheid, en zelfstandig blijven in eigen relatie.”

De geachte auteur zal zelf toestemmen, dat men met vergelijkingen als deze, door hem gesteld, uiterst voorzichtig moet zijn en dat hier nog veel te onderzoeken is omtrent het Beeld Gods en zijne „Abbildlichkeit” in den mensch. Men kan en mag en behoeft niet alles over te brengen. Dr Waterink kan ook naar voren brengen, dat zijn gedachte niet nieuw is. Om van anderen te zwijgen, zou naar Dr A. Kuiper kunnen heengewezen worden. Ech-

lijke dispu- we weten allerlei m

Zoo wor- noemd „e en dieper dachteloos hecht bleef dogmatiek zinnelooze gewetenlof houdt, bet ook subje verlegt he den de st die op he

Op blz. na het do als hij da zwollen li En dan g brallen” uit Ezechi versiering weert deze man en z van het g duidelijkst om eeuw aanraking wijsheid u

Op blz. Rieuwert „begon in van deze meer”. W alles, wat stoottelijk den en ijd eischen s staat was werd buil achter het Rieuwert, werkelijk legheld loof in h

De criti dus gericht merken v constateer heid tege Schrijver. nen. Van dienst en De besch bij tante daarin be terug, die weet. En Jannes' en deze onw Jannes „ zitten, nu

ter, deze lezen bij onze liefde in God is hiervan is „ik ben e nu is ool keerd bel oorspronk persoonl persoon e flauwe en ook, dat hij zijn k onzen Hev betrekke noemd, w bindt, dat en bezige uit den V Vaderschap vaderscha Vadersch Vader naa persoon, „ God.”

moeder-ki naast de Zoon-Heil zoo heeft drieheid

Echter, drieënhe anders zijn van het g derver

Nu is de ding Nerg bildliche woorden, schrijft Pa recht ver geloovige

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Het Erotische.

IX.

Het is te begrijpen, dat van ons standpunt verschillende bezwaren geuit kunnen worden tegen de beschouwingen omtrent het sexuele leven der jeugdigen, zooals Spranger die geeft.

Met hem keeren wij ons tegen de meening, dat alle levensverschijnselen moeten teruggebracht worden tot en verklaard worden uit het sexuele. Voorzeker hebben Freud en de zijnen nieuw inzicht in het sexuele leven geopend. Maar een zoo eenzijdige beschouwing mag men niet als uitgangspunt nemen voor de verklaring der psychische verschijnselen. De menschelijke persoonlijkheid wordt nooit uit een zijner functies verklaard; zij is een unitas multiplex. Stern drukt zich zelfs zeer krachtig uit: „Men moet deze pan-sexuele heksensabbath met alle krachten tegengaan. Alles is niet terug te voeren op sexualiteit.”

In de tweede plaats stellen wij dat het sexuele geen gevolg is van de zonde, evenmin als het erotisch element bij den mensch. Prof. Dr W. Geesink zegt dienomtrent: „De geslachtsdrift, waaronder wij verstaan iedere natuurlijke genegenheid (Rom. 1:31, 2 Tim. 3:3), sexus ad sexum, is door God ingeschapen en mitsdien in zichzelf rein en behoort tot de oorspronkelijke gerechtigheid, evenals het huwelijk zelf, want ook dit laatste is een ordinantie Gods vóór den val. God schiep den man en de vrouw en zeide: „Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde” (Genesis 1:27 en 28).” Men heeft wel opgemerkt, dat op de nieuwe aarde, wanneer deze bedeeling zal voorbij gegaan zijn, de sexualiteit te niet gedaan is. Immers dan nemen

zij niet ten huwelijk en worden niet ten huwelijk uitgegeven, maar zijn als engelen Gods in den hemel (Matth. 22:30). En daaruit heeft men dan de gevolgtrekking gemaakt, dat het sexuele toch het mindere was. Ten onrechte echter. Hetgeen Jezus hier zegt staat in verband met het feit, dat in deze nieuwe bedeeling de volheid der menschheid is bereikt, ook wat het getal betreft. Daarom valt deze functie weg. Dan leeft de „geestelijke” mensch, mensch in den vollen zin des woords, naar lichaam en ziel. En dit wegvallen van het sexuele zal dan door den mensch niet als „onvolkomenheid” gevoeld worden, omdat in dezen volkomen staat alle functies van lichaam en ziel tot het hoogste doel en de verhevenste perfectie zijn gebracht. Met deze beschouwing is de ascetische kloosteronthouding geoordeeld, evenals de zoogenaamde geestelijke huwelijken, waarbij het sexueel verkeer met wederzijdsch goedvinden buitengesloten wordt. Dit is in strijd met hetgeen God in den geslachtsdrift met het monogame huwelijk heeft gesteld. In de samenkomst van man en vrouw wordt een levenshoogte bereikt, en een diepte en een rijkdom ervaren, die alleen aan den mensch door God geschonken is. Nu is het echter de zonde, welke den geslachtsdrift zijn bevrediging doet zoeken op wegen, die in conflict komen met de zedewet des Heeren en de normen wil stellen in zich zelf of in allerlei uiterlijke omstandigheden der maatschappij enz. En hoever juist deze zonde doorwerkt, geven ons op ontstellende wijze de boeken te kennen van Ben Lindsey en nu onlangs van het echtpaar Wibaut, dat gelukkig in socialistische kringen zelf tegenspraak en protest heeft uitgelokt. „Eerst met de zonde is de normale verhouding van lichaam en ziel verboden, werd het somatische van dienend orgaan vaak wederstrevend, en werd de geslachtsdrift tot een libido impura, tot een tegen de ziel strijdenden lust.”

Een andere, meer moeilijke en ingewikkelde zaak is, of wij in de beschouwing van het sexuele en met name in wat wij in Genesis 2:24 lezen, zoover mogen gaan of zoo

an, trouwt en
inste geborgen
als de vangst
de deur staat,
toekomst ver-

edenis vinden
r van ik boven
e zien we als
es zelf en in
t en de zijnen.
i aan en geeft
sbefolking in
(men zie b.v.
i 62 en vol-
En in de ont-
hij zijn apo-
at Jannes bij
l in de krant
is, dat er op-
kon hij het
ie gat" daar-
nuwd gewor-
ur het bewijs
at zoo gevan-
middag werd
g gestort: de
was dood".

n een roman

ver kent zijn
loor de dia-
Wat er rond-
sche doening
van den vis-
enge wereld
eld gebracht,

et geworden.
stof besloten
ing weten te
reer een na-
re van sterk
Maar deson-
de verloren-
n zijn tradi-
gisch deude-
and nog de
e visscherij-
tenlijk alleen

ten het boek
telkens weer
heid der vis-
overigens
zijn mogelijk-
hij ten aan-
k leven heel
goed recht
die critische
we dienaar-
s dan hate-

erink doet
uwelijk". Hij
lijken vorm
belang van
g woordelijk

gewoest, dat
erd beleefd,
volkomen in
elkander is,
het „Zelf“

eenige aar-
zenlijke zin-
t in God en
ie Personen
Vader gene-
Zoon is met
n. Die twee
Zij elk Zich-
t. Die zelf-
toch steeds
t Goddelijk
komen een-
en Zichzelf
Goddelijke
f blijven en
nu, dit kan
worden ge-
e functie
n volkomen
) ander en
en bewaren
g blijven in

n, dat men
m gesteld,
er nog veel
ds en zijne
an en mag
er Waterink
dachte niet
, zou naar
orden. Ech-

lijke disqualificatie van godsdienst en kerk, die, we weten dat nu zoo langzamerhand wel, met allerlei misleiding de menschen paaien.

Zoo wordt (op blz. 64/65) het Zuiderzee-volk genoemd „een volk dat verstandelijk steeds dieper en dieper zonk naar de leegte van volkomen gedachteeloosheid en dat geestelijk daardoor vastgehecht bleef en vastgeketend werd door de starre dogmatiek, de bekrompen kortzichtigheid en de zinnelooze eigenzinnigheid van een levenloze en gewetenloze kerk". De critiek die deze zin inhoudt, betreft het Zuiderzee-volk: dat is trouwens ook subject in den zin. Maar het woordje daardoor verlegt het accent en het eigenlijk verkeerde worden de starre dogmatiek en de gewetenloze kerk, die op het gebrek aan verstand parasiteeren.

Op blz. 106 wordt verteld hoe vader Rieuwert na het door-de-weekse middagen, „begon zooals hij dat altijd in de kerk hoorde met een gezwollen lijze stem" uit den Bijbel voor te lezen. En dan gaat dat „dik rommelig en onbegrijpend brallen" over een beschrijving van den tempel uit Ezechiël's droomgezicht: lengte, breedte, hoogte, versiering van trappen, vensters en poort. 'Is weer dezelfde situatie. De critiek betreft weer den man en zijn onkundig lezen. Maar de dwaasheid van het geheel ligt in dat wat hij leest, gelijk ten duidelijkste blijkt uit de toevoeging: „het zou een eeuwige zonde zijn, als men niet dagelijks in aanraking kwam met die wijsheid, waarboven geen wijsheid uitgaat".

Op blz. 140 en volgende wordt medegedeeld, dat Rieuwert niet meer naar de kerk gaat, omdat hij „begon in te zien dat verreweg het grootste deel van deze Zondagsliehebberij vertoon was en niets meer". Want hem was duidelijk geworden, „dat alles, wat hij... vroeger als vaststaand en onomstootelijk had geloofd... voor hem tot leegte woorden en ijdele klanken was geworden, dat het leven eischen stelde, die het geloof blijkbaar niet in staat was in te willigen, dat het geloof dus iets werd buiten het leven om, misschien zelfs wel achter het leven aan". 't Zijn de overwegingen van Rieuwert, die hier staan neergeschreven. Maar in werkelijkheid is deze passage de wel-benutte gelegenheid voor den Schrijver om kerkgaan en geloof in hun waardeloosheid te doen uitkomen.

De critiek in deze en dergelijke uitlatingen is dus gericht tegen godsdienst en kerk. Maar daarbij merken we het verschijnsel op, dat dikwijls te constateeren valt in de romans, die van vijandigheid tegen godsdienst en kerk blijf geven: de Schrijver oordeelt, veroordeelt, zonder te kennen. Van wat geestelijk leven is, van wat godsdienst en kerk beteekenen heeft hij geen besef. De beschrijving b.v. van het ouderlingen-bezoek bij tante Akke toont dat duidelijk. De critiek, die daarin besloten ligt, valt op den Schrijver zelf terug, die praat over dingen waar hij niet van weet. En een enkel zinnetje uit het verhaal van Jannes' eerste kerkgang na zijn verloving typeert deze onwetendheid, als de Schrijver vertelt, dat Jannes „niet dadelijk beneden bij haar (wilde) zitten, maar beklom de trap naar het balkon".

ter, deze gaat in zijn vergelijking niet zoover. Wij lezen bij hem, dat we niet moeten zeggen: zoo is onze liefde onder de menschen, dus moet ook zóó de liefde Gods zijn, maar omgekeerd: „de liefde in God is oorspronkelijk, en slechts een schijnsel hiervan is in ons". Ook dat wij niet zeggen moeten: „ik ben een persoon, gij zijt een persoon en zoo nu is ook God persoonlijk", maar dat we omgekeerd hebben te belijden: de persoonlijkheid is oorspronkelijk in het eeuwige Wezen, en van deze persoonlijkheid, die Drieëenig bestaat, is, wat we persoon onder de menschen noemen, slechts een flauwe en gebrekkige afschaduwing."*) Wij weten ook, dat Paulus in Efeze 3:14 en 15 zegt, dat hij zijn knieën buigt voor den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, uit wien alle vaderbetrekking in hemel en op aarde wordt genoemd, waaraan Dr Kuyper de gevolgtrekking verbindt, dat de vadernaam, dien wij op aarde dragen en bezigen niet oorspronkelijk is, maar afgeleid is uit den Vadernaam Gods. Niet uit ons wordt de Vadernaam op den hemel overgedragen, maar alle vaderschap op aarde wordt genoemd naar het vaderschap van den hoogen God. Niet God heet Vader naar den aardschen vader, maar de aardsche persoon, die een kind teelt, heet „vader" naar God."*) Ook ons is bekend, dat de trias: vader-moeder-kind in hun eenheid wel eens wordt gesteld naast de verhouding van de Drieëenheid: Vader-Zoon-Heilige Geest. Het ééne Wezen des gezins, zoo heeft men opgemerkt, ontplooit zich in een drieheid van personen: vader, moeder en kind."*) Echter, deze beelden verklaren niets van de drieëenheid Gods, omdat de personen elk iets anders zijn en eerst samengevoegd het volle wezen van het gezin uitmaken. Hier ontbreekt de grond der vergelijking.

Nu is deze constructie van Dr Waterink een afleiding. Nergens in de Schrift zelve vinden wij deze „Abbildlichkeit" gesteld als naar 't schijnt in de klassieke woorden, die we vinden in Efeze 5:31-32. Daarin schrijft Paulus, dat de idee van het huwelijk eerst recht verstaan kan worden in het huwelijk der geloovigen; gelijk omgekeerd het huwelijk een af-

't is als steeds: van uit de verte iets van al deze dingen hebben opgevangen, en dan onder een overvloed van dikke termen de onbevoegdheid tot oordeelen bemantelen.

Het is heel jammer, dat de Schrijver den invloed van zijn afbeelding heeft verzwakt met dergelijke tendentieuze versierselen. Als mede op zulke gronden de verlorenheid van het volk moet worden bewezen, dan is die bewijsvoering allerminst overtuigend en dan gaat men ook twifelen aan wat wordt medegedeeld over de gewone levensfeer van de beschreven menschen. Elementen als deze zijn in een boek wat de vlekken van doorgelopen olie zijn op een schilderstuk: ze bederven het. Want bij het vele goede en mooie, dat men opmerkt, ziet men ook altijd weer die vlekken.

C. T.

Tentoonstelling Josina Knap.

De kunstschilderes Josina Knap, die onlangs het schitterende werk over haar vader deed uitkomen, houdt nu zelf een tentoonstelling van schilderijen, teekeningen en kunstnaaldwerk in de kunstzaal Keizersgracht no. 594, hoek Spiegelstraat.

Onder haar vroege werken vinden wij een mooi bloemstuk, eigendom van het Geref. Gymnasium. Het is een kleurenweelde van fijn sprankelende tinten van jonge bloemenpracht. Maar direct valt het oog op het enorme doek van „Jozef en zijn broeders". Dit stuk, in een sterk donkerkleuren-gamma gehouden, munt vooral uit door zuivere monumentale bouw en compositie.

Hoe meer ge dit sterk gecomponeerde stuk op u laat inwerken, hoe meer ge het samenspel van figuren in Oostersche stoffage leert bewonderen.

Heeft Josina Knap vroeger veel poppen in allerlei genre geschilderd, waarschijnlijk heeft zij zich uit deze richting ontwikkeld tot portretschilderes met superieure qualiteiten.

Enkele kinderportretten munten uit door fijne nobele elegance van lijn en kleur en karakter. Men vindt er verder een statig imponeerend portret van een bekend predikant, die zelfs door zijn eenvoudige pijpje het deftige van zijn houding niet verliest. Het heeft een frappante gelijkenis, niet slechts een oppervlakkig uitwendige, neen, 't geeft een zielsopenbaring zoo rijk, dat men hem in deze ééne pose waarneemt in al zijn uitingen, in het dagelijksch leven op zijn studeerkamer en ook op den kansel. De verven zijn hier vol met veerkrachtige penseelstreek opgelegd in brillante kleuren, die op den juiste afstand geheel en zuiver samensmelten.

Het portret van haar vader, den schilder G. W. Knap, daarentegen is dun geschilderd, de kleuren zijn eenvoudiger, de kleurenvolumes breeder en grooter. Het kleurengamma is blond gehouden, gedragen door een enkele zwaardere noot van fijn rood. Wie Knap gekend heeft, moet erkennen, dat geen ander zijn gelijkenis en wezen zuiverder zou hebben kunnen weergeven.

Het portret van Mevrouw S. is een fijn deftig gracieus salonportret; dat van Ds W. doet even

spiegeling is van de verhouding van Christus en Zijn Kerk. Hier is dus geen sprake van het leven in de Drieëenheid Gods. Wel is de sexuele functie hier mede in geding (zie vers 31). Van Andel merkt hier schoon op: „Nog een laatste licht werpt Paulus op de gemeenschap tusschen man en vrouw, zooals zij in het vleesch wordt uitgeoefend, geadeld door de liefde des mans, die in zijn vrouw zijn eigen lichaam ziet. Hij gaat nu van het huwelijk zelf uit. De gemeenschap tusschen man en vrouw wordt hem iets, dat hogere beteekenis heeft: zij is hem' afdruk, type van de gemeenschap tusschen Christus en de gemeente. Het aardsche huwelijk is er om 'hemelsche af te beelden; 't is een zichtbare voorstelling van de groote verborgenheid der vereniging van Christus met de Zijnen. Maar zag het in Eden ingesteld huwelijk werkelijk zoover over zichzelf heen, dan dient het ook ten volle ten bewijs van wat de apostel zoeven van onze vereniging met Christus gezegd heeft, n.l. dat wij voor Hem niets minder zijn dan wat Eva voor Adam was: het eigen vleesch, het eigen gebeente, leden zijns lichaams. Deze beschouwing zet aan de gemeenschap des geslachts een ernst, een wijding bij, die er in de schatting van het algemeen geenszins mede verbonden is."*) Zoo staat deze tekst dus buiten het geding, door Dr J. Waterink opgeworpen.

Een bezwaar ontmoeten wij nu echter, wanneer wij deze „Abbildlichkeit" van het huwelijk gaan toepassen op het leven in de heilige Drieëenheid. Allereerst reeds hierin, dat wij hier niet een tweeheid, maar een drieheid vinden. Dit toegegeven, zou men deze „Abbildlichkeit" kunnen vinden in de verhouding van den Vader en den Zoon. De „Abbildlichkeit" zou dan verder zijn: generatie — sexuele functie. Dr A. Kuyper teekent bij het een en ander aan, dat het vaderschap en het zoonschap hoogst gebrekkig hier beneden is en onvolkomen. Het is een schijnsel, een flauwe schaduw van het vaderschap, maar meer niet. „Maar bij deze eeuwige generatie des Zoons is dit alles geheel anders. Hier is geen moeder, maar de Vader het een en het alles."*)

vroeg renaissance-Italiaansch of Zuid-Nederlandsch aan en is mooi van kleurtoestellingen; dat van Ds S. is sober opgevat van kleur en stijl, maar van een gelijkenis, als geen schilder zou kunnen overtreffen. Het is de realiteit zelf, maar omgeloofd en opgeheven in de sfeer van de kunst.

Mevrouw D. met haar kinderen is een mooi familieportret met gevoel van de sfeer van het gezin, een stuk van groote distinctie en fijne gobe-linachtige samenstemming van teere tinten.

Mevr. van der M. met haar ernstig donkere lokken en oogen, contrasteerend met het guiltig rozerode kindje op haar schoot, heeft iets Madonna-achtigs, maar dan van Calvinistische opvatting. Josina Knap is een virtuoze op het gebied van portretkunst.

Behalve een reeks van bloemstukken, stillevens, landschappen en portretten, vinden wij in deze collectie prachtige borduurwerken van rijke kleurencomposities, waarvan wij de beoordeeling der techniek maar aan de dames zullen overlaten.

Laat nu eens niemand van „onze menschen" verzuimen deze tentoonstelling van, ik zou haast zeggen „onze kunstschilderes" te bezoeken, liefst ook een tweede maal, om de werken van haar, die in Calvinistisch Amsterdam zoo bekend is, eens goed te leeren verstaan en waardeeren.

De tentoonstelling is geopend elken werkdag van 10 tot 6 uur. Toegangspreis 25 ct.

D.

UIT DE HISTORIE

Zwanenzang.

I.

Na de vereeniging in 1892 bleef de opleidings-kwestie nog jarenlang een heet hangijzer in onze Gereformeerde Kerken. Deze aangelegenheid werd, om met Gispens te spreken, ingewikkeld in voorstellen, adviezen en tegen-adviezen, rapporten en tegen-rapporten, waarvan de vrucht, helaas, niet den naam van liefelijke kon dragen. „Waarbij nog komt", zoo ging Gispens voort, „dat de dingen op deze aarde zoo zelden bezien, besproken en be-slist worden, los van de personen. Er wordt zoo-veel gesproken, gedaan en nagelaten, dat zuivere behandeling der zaken moeilijk en niet zelden on-mogelijk maakt. Er schijnen althans achter deze aangelegenheid denkeelden of zaken, of iets anders verborgen te zijn, door ons niet waar te nemen of te vatten. Mij is dit alleen duidelijk, dat zoolang degenen, die geacht worden Calvinisten te zijn, of de Gereformeerde beginselen aan te kleven, elkander zoo weinig verstaan, er van grooten voortgang dier beginselen in het pu-blieke leven weinig sprake kan zijn". Zóó schreef Gispens in Mei 1899.

In verband nu met de opleidingsquaestie beslo-

Hier wringt ook verder iets. De verhouding van vader-moeder wordt hier toegepast op de verhou-ding van Vader-Zoon. Dit leidt dan tot een innerlijke tegenstrijdigheid. Dan zou het product van deze verhouding, het kind bij vader-moeder, hier moeten zijn: de Heilige Geest. Dr J. Waterink zegt dan ook: „En van hen (n.l. van den Vader en den Zoon) gaat de Geest uit enz." In logischen zin zou echter het product de Zoon moeten zijn, als wij dit woord namelijk in zijn beteekenis niet willen ontkrachten. En dit mag volstrekt niet, omdat juist Dr J. Waterink stelt, dat we in God het eigenlijke, het wezen-lijke vinden. Bovendien rijst nog een ander be-zwaar. De Schrift meldt ons, dat in den staat der heerlijkheid het Beeld Gods weer in volko-menheid zal aanschouwd worden. Op de lijn van Dr J. Waterink voortgaande, zou dus in dien staat de sexuele functie in den mensch ook tot zijn hoogste volkomenheid moeten komen. Echter, Jezus Christus zegt zelf, dat in dezen staat niet meer ten huwelijk gegeven, noch ten huwelijk genomen wordt. Op grond van een en ander achten wij deze speculatie niet houdbaar.

KNOPPERS.

*) W. Stern, „De Puberteitsleedijf", pag. 12. Wolters, Groningen, Den Haag, 1928.

*) Dr W. Geesink, „Gereformeerde Ethiek" I, pag. 408. Kampen, 1931.

*) Idem, I pag. 408. Zie ook de artikelen „Sexualiteit, Sexuele Ethiek" in de „Christelijke Encyclopedie", V, pag. 162 v.v. Kampen. Men leze ook bij Dr Geesink de definitieve van het begrip: Christelijk-zedelijke norm met haar waarde- en doel-bepaling, I pag. 187 v.v.

*) Dr J. Waterink, „De Opvoeding tot het huwelijk", pag. 118. Wageningen.

*) Dr A. Kuyper, „E. Voto" I pag. 163 v.v. Amsterdam, 1904.

*) Idem, I, pag. 183 v.v.

*) Ds J. J. Knap Czn., „De Heidelbergse Catechismus", pag. 79. Wolters, Groningen 1912.

*) J. van Andel, „Paulus' brief aan de Efeziërs voor de gemeente bewerkt, pag. 152. Leiden, Donner. Men leze de toe-lichting op de gehele pericoop, vers 22-33, pag. 137-153. Zie ook Dr J. A. C. v. Leeuwen „Paulus' Zendbrieven aan Efeze, Colosse, Filémon en Thessalonika", pag. 124-130. Amsterdam, 1926.

*) Dr A. Kuyper, „E. Voto", I, pag. 186 v.v. Amsterdam, 1904.

*) Idem, I, pag. 144.